

Gemeinsame Bibliotheksverbund) állományából, valamint a Deutsche Bibliothek folyóiratindexeiből (ZDB = Zeitschriftendatenbank) áll. Az NCC 200 könyvtár 14,5 millió, a GBV 400 intézmény 20 millió, a ZDB pedig 4000 könyvtár 1 millió rekordját tartalmazza. Az EUCAT kiszélesítésének első lépcsőjeként tervezik az OCLC WorldCatben tárolt európai gyűjtemények átmásolását, ez 430 könyvtár 21 millió rekordját jelenti.

Az EUCAT-ból különböző könyvtárközi kölcsönzési rendszerek között kell navigálni, attól függően, hogy a felhasználó melyikhez tartozik. Erre mind az ISO ILL-en, mind az OpenURL-en keresztül van lehetőség. A kérések a külső adatbázisokból az iPort leőhely-meghatározó portálhoz futnak be, ha a dokumentum leőhelye nem ismert, ezt majd a közös katalógus alapján határozzák meg. Ha az automatizált műveletek alapján sem sikerül a leőhelyet meghatározni, a kérést egy e-mail címre továbbítják, és manuálisan dolgozzák fel. Az EUCAT-tal a könyvtárközi kölcsönzés technikailag már lehetségessé vált az NCC és a GBV állományából, de a függőben lévő szolgáltatási megállapodások miatt beindítását egyelőre elnapolták.

Az OCLC és az OCLC PICA a könyvtári forrásokról teljes körű képet kíván adni a felhasználók számára. Olyan rendszer fejlesztésén dolgoznak, amely egyenrangú csomópontok – mint a közös katalógusok és ezek indexei – közötti együttműködésen alapul. Az egyes csomópontokon elhelyezkedő rendszerek megosztják egymással a bibliográfiai rekordokat, de a tartalmakért, a csatolásokért és az állományokért az egyes résztvevők a felelősek. A csomópontok csatlakoztatása folyamatban van a WorldCat és az EUCAT között, az ISO könyvtárközi kölcsönzési szabványának használatával (ISO 10161). Az optimális leőhely-meghatározás és a helyi rendszerek használatának fokozása érdekében a csomópontok közötti keresésre csak akkor kerül sor, ha a keresett dokumentum a helyi rendszerben nem található.

/GATENBY, Janifer: Inter-library loans and document delivery via EUCAT: a new PICA/OCLC initiative. = *Interlending & Document Supply*, 31. köt. 2. sz. 2003. p. 123–129./

(Tóth Máté)

Klastromból vásártér: a könyvtárépítészet paradigmaváltása

A kilencvenes évektől az új könyvtár-építészeti hullámmal új funkciók – például a kávézók – jelennek meg a könyvtárak térszerkezetében. A korábbi viszonylag egynemű használói kör is „színesebbé” vált: már nem csupán a felsőoktatási „fogyasztók” lepték el a könyvtárakat, hanem szerteágazó igényű egyéb használók is (pl. közös szemináriumi gyakorlatra a számítógépek és a hálózat használata céljából). A korábbi klastromból, amely legfőbb gonddal féltve őrzött kincseire ügyelt, egyfajta – a fogyasztókért vívott versenyben részt vevő – vásártér kezd kialakulni. A változás röviden így foglалható össze: az új (könyvtári) eszközök az új fogyasztótípusok új igényeire igyekeznek reagálni. Az eddigi könyvtár (library = könyv-ház) „cybrary”-vé, a hálózati tér egységévé van átalakulóban.

A *Library Hi Tech* elmúlt három évfolyama számos ilyen hibrid intézményt mutatott már be. A konkrét bemutatásokat talán azzal érdemes kiegészíteni, hogy az eddigi könyvtár mint fizikai egység vagy tér mindinkább egyfajta közvetítő funkciót ölt, a házon belüli és a könyvtáron kívüli források mind

teljesebb rendelkezésre bocsátása végett. T. Kuhn jelentős munkája (*A tudományos forradalmak struktúrája*, első kiadás, 1962.) nyomán a tudományos közbeszédbe bekerült a *paradigmaváltás* kifejezés, ami a gondolkodásmód lényegi átalakulását jelzi. A felsőoktatási intézmények szélesen értelmezett szerepe is távolodóban van a korábbi tudás- vagy tudománytermelő központ fogalmától.

Az új műszaki eszközök gyökeresen átformálják az információszerzés, -kezelés és -hozzáférés folyamatát. E változások – a másik oldalon – átalakítják a felhasználó korábbi igénystruktúráját. Sőt, a felsőoktatás mindinkább piacivá – tényszerű elemekkel átszőtté – válása azt is magával hozza, hogy az oktatási tevékenység maga is piaci elemeket ölt, különös tekintettel a vásárló konkrét, adott esetben személyes igényeire. Ez a könyvtárak hétköznapijában olyan tünetekkel is együtt jár, hogy visszaszorulóban vannak az emelkedett és magányos tudományos munkához egyedül méltó csend övezetei, s megjelennek olyan „zajos” tevékenységtípusok, mint néhány ember teammunkája,

az oldottabb, lazább, fogyasztói jellegű tevékenységek és jelenlét térségei.

Tim Berners-Lee, a World Wide Web, a világháló egyik legnevesebb alkotója szerint ráadásul még csak a háló fejlődésének kezdeténél tartunk, amikor a világháló eszközei a „szemantikus hálóval” (Semantic Web) bővíthetnek, s ezen új szemantika képes lesz valóban az összes adattípus kezelésére. Ha változnak az adatkezelés rendszerei, változnak az igények, akkor jelentősen át fog alakulni a munkahelyről alkotott elképzelésünk is. Máris terjedőben van a könyvtárak felszerelése laptopokkal, vagy ezek fogadására kiépített belső hálózatokkal. Ezek a folyamatok átalakítják a korábbi munkahely, egyetemi laboratórium stb. képzetét is.

Az amerikai felsőoktatási és tudományos könyvtárak egyesülete (ACRL) 2003 tavaszán felmérést kezdeményezett az előző hét évben kialakított új (vadonatúj vagy átalakítást végrehajtott) könyvtárak körében. Azt igyekeztek megtudni, milyen új funkcionális terek jelentek meg a 177 könyvtárban. A legtöbb helyen előforduló új terek: konferenciatermek (83%), általános számítógépes övezet (71%), szemináriumi helyiségek (54%), multimédia-előállító labor (46%), általános használatú tanterem (32%), büfé vagy kávézó (32%), művészeti galéria (25%), nagy előadóterem (20%), szövegszerkesztő labor (17%). Általában megállapítható volt, hogy különösen a közös tanulmányi munkát szolgáló terek szerepe erősödött.

A hálózathoz kapcsolt olvasói helyek az új könyvtárak háromnegyedére jellemzők, míg a „rég” könyvtáraknak csak ötödére. E sok új funkció egyben azokat a jóslatokat is cáfolja, melyek a fizikai könyvtári tér fokozatos elhalásáról szóltak. Az utóbbi évek egyetemi, illetve egyetemi könyvtári fejleménye az ún. „information commons” szolgáltatás és térség megjelenése. (*Vekerdi László* 1999-es előadásában ezt elektronikus „pub”-nak nevezte, amely „az információkeresés és -gyűjtés nyomtatott és elektronikus eszköztárát az informá-

ció feldolgozásával egészíti ki”. – *S. P.*) Adott esetben egy ilyen IC több száz vagy több ezer m² területen működik, több száz vagy ezer számítógépes ülőhelyet jelent, illetve kisebb (pl. 5 fő) vagy nagyobb (20 fő) csoportok közös tevékenységét segíti elő. A szerző saját egyetemét, az Eastern Michigan University (Ypsilanti, Mich.) IC-jét ismerteti. Az ennek helyt adó Bruce T. Halle Könyvtár építési költsége 41 millió dollár volt, amelyet 2000 nyarán hoztak létre, ekkor még csak elektronikus levelezés és internetezés céljából. Az egyik legújabb példa az Indiana University IC-je, amelyet 2003 januárjában nyitottak meg – átalakítások nyomán – mintegy 2500 m² alapterülettel, rendkívül gazdag és változatos felszereléssel (250 számítógép egyéni és csoportmunka céljából stb.). Jó példákkal szolgálnak egyes kanadai egyetemek (University of Guelph, Ontario; University of British Columbia, Vancouver). Utóbbi kivitelezése még folyamatban van, a bekerülési költség eléri a 60 millió dollárt.

A jövő könyvtári modelljei felé mutat a glasgow-i „tanuló város” koncepció. Ennek keretében meg kívánják erősíteni a lakosság általános és szakképzését. A tudásportálok hozzáférését a Glasgow Caledonian University égisze alatt létrehozott LearningCafe („tanulókávézó”) biztosítja. Az új létesítmény érdekességei közé tartozik, hogy a berendezés rendkívül barátságos, továbbá az, hogy megteremtését vállalkozói források is segítették. Az egész koncepció lényege: minél korszerűbb és kényelmesebb eszközrendszerrel szolgálni az élethosszig tartó tanulást (www.realcaledonia.ac.uk).

Az új könyvtár-építészeti paradigma úgy foglalható össze, hogy nem dolgoknak, hanem inkább embereknek kívánnak tereket biztosítani változatos szükségleteik kielégítésére.

/BOONE, Morell D.: Monastery to marketplace: a paradigm shift. = Library High Tech, 21. köt. 3. sz. 2003. p. 358–366./

(*Sonnevend Péter*)

Etikai követelmények a könyvtártudományi kutatómunkában

Világszerte számos szakmában állítottak fel követelményrendszert a gyakorlat etikussá tétele érdekében. S mivel e téren egyfajta divat alakult ki,

még azok a szakmák (pl. az USA-beli mérnökök) is mérlegelik az efféle szabályozást, amelyek eddig közömbösebbek voltak iránta. A könyvtárosok az etikai